

Nargiza ABDULLAYEVA,
Qo'qon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi
E-mail: abdullayevanargiza8007gmail.com

Qo'qon DPI katta o'qituvchisi, PhD A. Kamolov taqrizi asosida

MATEMATIKANI O'QITISHDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI KREATIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH MAZMUNI

Annotsatsiya

Mazkur maqolada matematika ta'limi jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ faoliyatni rivojlantirishning ta'lim amaliyotidagi holatini o'rganish, xususan, matematika darsliklari mazmunida qo'llanilgan savollar tizimini tahlil qilish, tadqiqot mavzusiga oid muammo va ziddiyatlarni aniqlash maqsad qilib olindi.

Kalit so'zlar: Metodika, kreativlik, malaka, an'anaviy, ko'nikma, tafakkur, kompetensiya, kreativ faoliyat, subyektiv.

CONTENT OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ACTIVITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE TEACHING OF MATHEMATICS

Annotation

This article aims to study the state of the development of creative activity in primary school students in educational practice in the process of mathematics education, in particular, to analyze the system of questions applied in the content of Mathematics textbooks, to identify problems and contradictions related to the topic of research.

Key words: Methodology, creativity, competence, traditional, skills, thinking, competence, creative activity, subjective.

СОДЕРЖАНИЕ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ

Аннотация

В данной статье поставлена цель изучить состояние в образовательной практике развития творческой деятельности у учащихся начальных классов в процессе математического образования, в частности, проанализировать систему вопросов, используемых в содержании учебников по математике, выявить проблемы и противоречия, связанные с предметом исследования.

Ключевые слова: Методология, креативность, компетентность, традиционный, навыки, мышление, компетентность, творческая деятельность, субъективный.

Kirish. Jahon mamlakatlaridagi ilg'or ta'lim tizimlarining tahlillari shuni ko'rsatadiki, uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini bo'lgan boshlang'ich ta'limning maqsadi, vazifalari, mazmuni, uni tashkil etish shart-sharoitlari va metodlarini zamonaviy talablar asosida transformatsiya qilish, XXI asr ko'nikmalaridan biri sifatida e'tirof etiladigan kreativ fikrlash – yangi yondashuvlarni qo'llash, innovatsion yechimlarni izlab topish, yangiliklarga bo'lgan qiziqishlarni o'quvchilarda shakllantirish yanada dolzarb ahamiyatga ega bo'lib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasi umumiy o'rta ta'lim tizimida boshlang'ich ta'limga, jumladan boshlang'ich matematika ta'limiga, uning shaxs rivojlanishidagi ahamiyatiga alohida etibor qaralib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Matematika sohasidagi ta'lim sifatini oshirish va ilmiy-tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 17-maydagi PQ-4708-son qarori bilan ta'lim turlari o'rtasida matematika o'qitish sohasida yaxlit tizimni shakllantirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy qilish, fan bo'yicha darsliklar va o'quv qo'llanmalarni takomillashtirish hamda matematika o'qitish sifatini oshirish ustivor vazifalar sifatida belgilandi. Biroq, boshlang'ich ta'lim matematika kursining shaxs tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati va o'rnini inobatga olib, o'quvchilarning kreativ faoliyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish zarurati yuzaga kelmoqda. Mazkur zaruratga asosan, boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarni muammolarga nisbatan yangi yechimlar va yondashuvlarga undovchi kreativ faoliyatini rivojlantirish metod, shakl va

vositalarini takomillashtirish tadqiqot muammosi sifatida dolzarb ahamiyat kasb etadi[1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasining turli jihatlarini mahalliy olimlardan M.Ahmedov, P.Ibragimov, N.Abdurahmonova, M.E.Jumayev, M.Ahmedov, N.U.Bikboyeva, E.Ya.Yangiboyeva, E.E.Jumayev, Z.G.Tadjiyeva, M.J.Saidova, F.M.Kasimovlar tomonidan o'rganilgan[7]. Shuningdek, umumiy o'rta va oliy ta'lim tizimida ta'lim oluvchilarning kreativ fikrlashlarini, kompetensiyalarini, qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik, metodik jihatlarini T.T.Kazieva, Sh.X.Pozilova, M.A.Tilakova, R.Yu.Musinova, G.N.Ibragimova, A.O.Kurmanalieva, A.R.Aripdjanova, D.D.Murodovlarning ilmiy tadqiqot ishlarida tadqiq qilingan[2].

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlarida o'quv faoliyati doirasida o'quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirish S. S. Bakulevskaya, I. F. Borodina, V. V. Lixoletov, M. S. Ryabova, T. A. Sidorchuk, G.V.Terekova, N.V.Tolpekina, L. A. Ustinova-Baranova, K.Ya. Xabibullin; maktab o'quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirish O.V.Jbankov, L.P.Matveyev, A.D.Novikova, N.Yu.Melnikova, N.N.Melenteva, J.A.Kolisnichenko, L.P.Matveev, G.N.Germanov, M.Sholixlarning tadqiqot ishlarida o'z aksini topgan.

Maktab o'quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirish, ularni kreativ faoliyatga tayyorlash va ijodkor shaxsni tarbiyalash zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biridir. "Kreativ faoliyat" tushunchasi, uning mazmun-

mohiyati, mazkur faoliyatni tashkil etish va rivojlantirish masalalari falsafa, pedagogika, psixologiya kabi fanlarning o'rganish ob'ektlaridan biri bo'lgan. Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg'ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi. Shuningdek, kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida aks etadi va zehn o'tkirligini belgilab beradi[7].

P.Torrens fikricha "kreativlik" quyidagilarni o'zida aks ettiradigan murakkab tushuncha hisoblanadi:

muammoga yechim yoki ilmiy farazlarni ilgari surish;
farazni tekshirish va o'zgartirish;

muammoni aniqlash asosida qaror natijalarini shakllantirish;

muammo yechimini topishda bilim va amaliy harakatlarning o'zaro muvofiqligi.

Insondagi mavjud har-xil sifatlar singari kreativlik ham muayyan bosqichlar asosida izchil shakllantirilib va rivojlantirilib boriladi. Odatda kreativlik bolalarning faoliyatida tez-tez ko'zga tashlansada, ammo, bu holat bolalarning kelajakda kreativ yutuqlarga erishishlarini kafolatlamaydi. Faqatgina ular tomonidan u yoki bu kreativ malaka va ko'nikmalarni rivojlantirishlari lozim degan ehtimolni ifodalaydi[5].

Tadqiqot metodologiyasi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ tafakkurini o'quv savollari orqali rivojlantirish uchun, bizning nuqtai nazarimizdan, nafaqat o'quv matnlarini saviyali tushunishni ta'minlaydigan shartlarni va kontseptualni boyitish orqali bu darajalarning o'sishini hisobga olish kerak, o'quvchilarning aks ettiruvchi va hissiy-baholash tajribasi, balki ularning yosh xususiyatlari, chunki bu ularning o'quv faoliyatini rag'batlantirishga imkon beradi va natijada kreativ faollikning o'sishiga hissa qo'shadi.

Kichik maktab yoshi (7-11 yosh) davrining yoshga bog'liq xususiyatlarini tahlil qilish bu davrni kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun qulay ekanligini aniqlashga imkon beradi (L.S.Vygotskiy, J. Piaget, L.M.Fridman va boshqalar). Mazkur yosh davri muqobil gipotezalarni shakllantirish va saralash, o'z aqliy faoliyatini tahlil mavzusiga aylantirish, muammolarni topish va qo'yish qobiliyatining jadal rivojlanishi bilan tavsiflanadi. O'quvchi nafaqat ma'lumotni o'rganishga, balki intellektual tashabbus ko'rsatishga va yangi g'oyalar yaratishga qiziqadi. Mazkur yosh davrining markaziy psixologik jarayoni - bu o'z-o'zini anglash va "men" ning barqaror qiyofasini shakllantirish, shu sababli o'z-o'zini bilishga bo'lgan ehtiyoj paydo bo'ladi, tashqi baholashdan o'zini o'zi qadrlashga yo'naltirish, o'z-o'zini hurmat qilish qobiliyatining oshishi, o'z-o'zini hurmat qilishning adekvatligi, o'zini namoyon qilish istagi, o'z shaxsiyligini ifodalash istagi va o'z-o'zini hurmat qilish zarurati aniq namoyon bo'ladi[3].

Mazkur yosh davridagi bolalarning yetakchi faoliyati – tengdoshlari bilan muloqot qilish, odamlar bilan munosabatlar va xatti-harakatlarning yangi normalarini o'zlashtirish; o'z-o'zini hurmat qilish, nazariy fikrlash va o'z-

o'zini tahlil qilish, mavhum tushunchalar bilan ishlash qobiliyatini shakllantirish. Bu yoshda aks ettirishning rivojlanishi nafaqat shaxsiyatdagi ichki o'zgarishlar bilan cheklanib qolmaydi, shu sababli boshqa odamlarni chuqurroq tushunish va o'z taqdirini o'zi belgilash mumkin bo'ladi. Subyektiv nuqtai nazardan, bu o'zgarishlar jamiyat a'zosi sifatida o'zini anglash bilan bog'liq bo'lib, u yangi ijtimoiy ahamiyatga ega pozitsiyada konkretlashtiriladi. Shuning uchun boshlang'ich 3-4 sinf o'quvchilariga "Sizning fikringiz qanday?", "Nima deb o'ylaysiz?", "Siz nimani taklif qilgan bo'ladingiz?" kabi savollarni berish muhim ahamiyatga ega.

Tahlil va natijalar. O'qitish mazmuni, vositalari, shakllari va usullarining uzluksizligiga qo'yiladigan talablarni, o'quv faoliyatini shakllantirish va bolaning psixik funksiyalarini rivojlantirish qonuniyatlarini hisobga olgan holda, biz 3-4-sinf matematika bo'yicha ayrim darsliklarning matnlarini tahlil qildik. Matnlarning savol xususiyatlarini tahlil qilish uchun "Raqlarning bo'linuvchanligi" mavzusi tanlandi.

Savollar tarkibida quyidagilarga alohida e'tibor qaratildi:

1. Fikrlash jarayonini boshqaradigan savollar, ba'zi manbalarda ular "asosiy savollar" deb ataladi. Bloom taksonomiyasiga muvofiq bu savollar kreativ darajadagi savollar bo'lib, chunki ularga javob berish ma'lumotni yangi shakllarga o'tkazishni va faktlar, g'oyalar va prognozlar o'rtasida ma'lum munosabatlarni o'rnatishni talab qiladi.

2. Subyektiv va shaxsiy tajribani aktuallashtiradigan savollar. Zamonaviy ta'lim sifati uchun o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish zarurati muhim xususiyatdir. Subyektiv-shaxsiy tajribaga qaratilgan javoblar o'quvchining olingan ma'lumotlarga nisbatan shaxsiy nuqtai nazarini, so'ngra mulohazalar va fikrlarni shakllantirishni nazarda tutadi.

3. Grafikadan foydalangan holda savollar (vizual va shartli grafik vositalar: jadvallar, diagrammalar, chizmalar, grafiklar, diagrammalar). Og'zaki ma'lumotni to'ldiribgina qolmay, balki ma'lumot tashuvchisi vazifasini bajaradigan vizualizatsiyaning turli shakllari o'quvchilarning aqliy faolligi darajasini oshirishga yordam beradi. Shunday qilib, grafik savollar yordamida siz o'quvchilarni kerakli umumlashmalarga olib borishingiz mumkin.

Bularning barchasi grafik savollar o'quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirish vazifasini bajarishini aytishga imkon beradi.

4. Murojaat uchun savollar. Ushbu savollar guruhiga javoblar qoidalar, usullar, tamoyillar va nazariyalarni qo'llashni o'z ichiga oladi.

Savollar	Avtomatik. N.B. Istomina	Avtomatik. L.N.Shevrin, A.G.Geynidr.	Avtomatik. N.Ya.Vilenkin V.I.Joxovidr	Avtomatik. S.M.Nikolsky	Avtomatik. E.G.Gelfmani va boshqalar. .
"Raqlarning bo'linuvchanligi" mavzusidagi savollarning umumiy soni	17	85	41	33	120
Qo'llashga qaratilgan savollar (jami %)	35%	50%	56%	49%	51%
Subyektiv-shaxsiy tajribaga qaratilgan savollar (jami %)	13%	12%	10%	6%	13%

Matematika darsliklarini savol xususiyatlarini bo'yicha tahlil qilish

Darsliklar matnida berilgan savollar umumiy sonining 40% ni asosiy, sub'ektiv va shaxsiy tajribaga qaratilgan

savollar atigi 7% ni, fikrlashga qaratilgan savollar - 15% ni, grafiklar yordamida savollar -10% tashkil qiladi.

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, amaldagi matematika darsliklari mazmunida kreativ fikrlashni rivojlantirish vositasi sifatida o'quv savollarining imkoniyatlaridan foydalanilmaydi.

Savol berish qobiliyati o'qituvchining eng muhim kasbiy sifati bo'lib, aks holda, dars savollar orqali bolalardan to'g'ri va aniq javoblarni olish vositasiga aylanadi.

So'rov natijalariga ko'ra quyidagi savollar guruhlarini aniqlandi:

1. O'quvchilarda qiziqish uyg'otish va ularning e'tiborini jalb qilishga oid savollar.

2. O'quvchilarning bilim darajasini baholashga yordam beruvchi savollar.

3. Muhokama mavzusiga oid savollar.

4. O'quvchilarning diqqatini boshqarish yoki o'zgartirishga oid savollar.

Ta'kidlash zarurki, o'tkazilgan so'rovnomada o'qituvchilar "taxmin qiling", "agar ...bo'lsa nima bo'lar edi", "har doim bo'lgan mi ...", "agar bo'lmasa ..." mazmunidagi savollarni tanlamaganlar.

Tajriba-sinov jarayonida "O'qituvchilar savol berishni bilishlari nega juda muhim?" degan savolga respondentlarning

25 foizi o'quvchilarga yangi matematik tushunchalar, teoremlar va boshqalarni mustaqil ravishda ochishga yordam beradigan savollar berish qobiliyatiga ega emasligini ta'kidladilar. Buni o'quvchilar tafakkurini rag'batlantiradigan savollar ba'zan o'qituvchilar tomonidan, lekin tizimsiz o'qitilishi bilan izohlash mumkin.

Xulosa va takliflar. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, an'anaviy matematikani o'qitishda o'quvchilar nazariy bilimlar to'plamini yaxshi o'zlashtirishlari mumkin, ammo bu bilimlardan muayyan hayotiy muammolarni yoki muammoli vaziyatlarni hal qilish uchun foydalanishni talab qiladigan faoliyatda sezilarli qiyinchiliklarga duch kelishadi. Savollar yordamida o'qitishga taklif etilayotgan yondashuv o'quvchining alohida bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishini emas, balki ularni kompleks tarzda o'zlashtirishini nazarda tutadi.

4-sinf matematika darsliklari matnlarini tahlil qilish, shuningdek, o'qituvchilarning o'quv savollaridan foydalanish bo'yicha amaliyoti o'quv savollarining didaktik imkoniyatlaridan foydalanishning ob'ektiv ilmiy va uslubiy shartlari, shuningdek ulardan foydalanish usullari mavjudligini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva B.S. Fanlararo aloqadorlikning metodologik-didaktik asoslari (Ijtimoiy-gumanitar yo'nalishlardagi akademik litseylarda matematika o'qitish misolida). Ped. fan. dok ... diss. avtoref. – T., 2006. – 49 b.;
2. Alixonov S. Matematika o'qitish metodikasi. – T.: O'qituvchi, 2011. – 354 b
3. Tojiev M., Barakayev M., Xurramov A. Matematika o'qitish metodikasi // O'quv qo'llanma. – T.: Fan va texnologiya, 2018. – 324 b
4. Rokhataliyeva, A. N. (2022). Teaching of mathematics on the basis of advanced international experiences. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(7), 50-55.
5. Rokhataliyeva, A. N., & Kadiralievich, A. A. (2022). Didactic foundations of improving the creative activity of future mathematics teachers by means of information and communication technologies. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning, 3(7), 1-5.
6. Абдуллаева, Н. Р. Математикани ўқитишда ўқувчиларни креатив фаолиятини ривожлантиришнинг дидактик тамойиллари. "JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH" VOLUME 1, ISSUE 6, 119.
7. Ernazarova G. O., Yakubova M. Y. Oblaqulov Sh. D. "Kreativ pedagogika asoslari". O'quv qo'llanma. Toshkent-2022. 162b,-8b